ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційне дослідження

Земляної Юлії Анатоліївни

«Психологічна стабільність особистості в умовах невизначеності»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

за спеціальністю 053 «Психологія»

Актуальність теми дослідження. Робота Ю.А. Земляної присвячена вирішенню актуального наукового завдання – дослідженню механізмів підтримання внутрішньої рівноваги особистості в умовах системної кризи. Особливої ваги робота набуває через аналіз переходу від VUCA-світу до моделі BANI, де «незбагненність» та «нелінійність» подій вимагають від людини не просто адаптації, а здатності до гнучкого переналаштування внутрішніх структур. Сучасний етап розвитку цивілізації характеризується високою динамічністю, глобалізаційними процесами, економічною нестабільністю та різкими технологічними змінами, що створює середовище, де непередбачуваність подій стає постійною ознакою життя.

В роботі подано глибокий аналіз переходу від парадигми VUCA-світу (мінливість, неоднозначність) до моделі BANI, яка значно точніше описує сучасні реалії через категорії «крихкості» (Brittle), «тривожності» (Anxious), «нелінійності» (Nonlinear) та «незбагненності» (Incomprehensible). Ю.А.Земляна слушно зауважує, що в таких умовах традиційні адаптивні механізми, спрямовані на підтримання статичного гомеостазу, виявляються недостатніми. Це вимагає від людини не просто пасивної адаптації, а здатності до гнучкого переналаштування внутрішніх структур, динамічного керування стрес-відгуком та активного смислотворення.

Суттєвого значення дослідження набуває у зв'язку зі зміною типу соціальної реальності – переходом до умов, які характеризуються нестійкістю, тривожністю, нелінійністю та складністю інтерпретації подій. У такому середовищі зростає потреба у виявленні психологічних механізмів, що

дозволяють особистості ефективно адаптуватися, зберігати внутрішню рівновагу та смислову узгодженість власної діяльності.

Окремої уваги заслуговує контекст воєнного стану в Україні, який супроводжується тривалим психоемоційним напруженням, відчуттям небезпеки та інформаційним перенасиченням. За цих умов проблема психологічної стабільності набуває особливої практичної ваги, оскільки пов'язана з підтримкою психічного здоров'я, стійкості до стресу та здатності особистості функціонувати в ситуаціях підвищеної невизначеності.

В таких умовах соціальна та наукова актуальність дослідження значно посилюється контекстом воєнного стану в Україні. Автор акцентує на тому, що «хронічний стрес війни» створює багаторівневе психологічне навантаження, яке призводить до дезадаптації, посилення тривожності та ризику розвитку психосоматичних розладів. У дисертації обґрунтовано, що психологічна стабільність у цих умовах виступає не статичною рисою, а інтегративним динамічним процесом, який забезпечує збереження психічної цілісності та суб'єктності особистості.

Незважаючи на наявність значної кількості зарубіжних та вітчизняних праць із психології стресу, комплексна структура психологічної стабільності особистості та її взаємозв'язок із чинниками невизначеності саме в українському соціокультурному та воєнному контексті залишалися вивченими недостатньо. Робота Ю.А. Земляної заповнює цю прогалину, пропонуючи авторську чотирикомпонентну модель, що об'єднує когнітивно-смислові, емоційно-регуляторні, мотиваційно-вольові та поведінково-адаптивні ресурси особистості.

Таким чином, дослідження є вкрай своєчасним як у теоретичному плані (для уточнення понятійного апарату резильєнтності та стабільності), так і в практичному – для розробки програм психологічної підтримки та розвитку внутрішньої стійкості громадян, що перебувають під тиском тривалої непередбачуваності.

У першому розділі здійснено ґрунтовний аналіз наукових джерел, присвячених проблематиці дослідження. Проведено комплексне теоретико-

методологічне осмислення феномену психологічної стабільності та пов'язаних із ним понять, зокрема резильєнтності, життєстійкості й стресостійкості. Запропоновано авторську чотирикомпонентну модель психологічної стабільності, до структури якої включено когнітивно-смисловий, емоційно-регуляторний, мотиваційно-вольовий і поведінково-адаптивний компоненти. Теоретичні та методологічні основи дослідження викладено відповідно до академічних стандартів: окреслено загальнонаукові та спеціальні психологічні принципи, наукові підходи, концепції та положення, що забезпечують цілісність аналізу досліджуваної проблеми. Проведений огляд літератури демонструє високий рівень теоретичної підготовки авторки та її ґрунтовну обізнаність із тематикою наукового пошуку.

У другому розділі висвітлено методологічну стратегію дослідження, основу якої становить принцип ієрархічної системності. Детально описано дизайн емпіричного дослідження та обґрунтовано добір психодіагностичного інструментарію, що включає сім валідних методик (IUS-12, MHC-SF, TIPI-UKR, Brief-COPE та ін.). Використання зазначеного комплексу методів забезпечило достовірність і надійність отриманих результатів.

У третьому розділі подано результати емпіричного дослідження, проведеного на вибірці з 260 респондентів. Із застосуванням методів математичної статистики, зокрема t-критерію Стьюдента, кореляційного та регресійного аналізів, встановлено залежність показників емоційної стабільності та резильєнтності від вікових особливостей. Водночас рівні психологічного благополуччя та стресостійкості виявилися відносно стабільними характеристиками незалежно від віку. Також розроблено регресійну модель, яка дає змогу визначати рівень психологічної стабільності на основі чотирьох ключових предикторів: емоційної стабільності, психологічного благополуччя, ментального здоров'я та сприйнятого стресу.

Обґрунтованість наукових положень. Дисертаційне дослідження вирізняється належним рівнем теоретико-методологічної обґрунтованості. Його концептуальну основу становить інтеграція салютогенного підходу А. Антоновського, транзакційної моделі стресу Р. Лазаруса, а також сучасних

концепцій життєстійкості, що забезпечує цілісне бачення феномену психологічної стабільності.

Наукова новизна та практичне значення. У роботі вперше запропоновано цілісне бачення того, як психологічна стабільність формується через взаємодію об'єктивної та суб'єктивної невизначеності. Практична цінність підтверджується розробкою системної діагностичної матриці та корекційної програми, що містить авторські вправи на стабілізацію емоційного фону. Практичне значення дослідження полягає також у можливості використання отриманих результатів у діяльності психологів-практиків, зокрема у сфері психологічного консультування, психокорекції, кризової допомоги, а також у процесі професійної підготовки майбутніх психологів.

Оцінюючи позитивно загальний рівень дисертації, вважаємо за необхідне висловити зауваження, що мають на меті поглиблення наукової дискусії:

1. Щодо ризику соціальної бажаності та «героїзації» відповідей. Дослідження проводилося в умовах війни, коли в суспільстві існує певний нормативний тиск бути «сильним» та «незламним». Чи не вважаєте ви, що високі показники «Психологічного благополуччя» та «Резильєнтності» у вашій вибірці (225 осіб з високим рівнем за MHC-SF) можуть бути наслідком дії механізму соціальної бажаності або захисної самопрезентації («героїзації» власного стану), а не реальної стабільності?

2. У роботі детально аналізується вплив «Емоційної стабільності» на адаптацію. Проте методика TIPI-UKR також вимірює відкритість новому (Openness). Оскільки істинна невизначеність вимагає покладання на інтуїцію та евристики, чи досліджувався вами зв'язок між когнітивною гнучкістю та відкритістю новому досвіду як ресурсом подолання BANI-світу?

3. Ви пропонуєте техніку «Таймер фокусу 25/5» для підвищення ефективності діяльності. Наскільки ця техніка, що спрямована на структурування часу, є релевантною саме для ситуацій нелінійної невизначеності, де завдання часто не мають чітких часових меж або послідовного алгоритму виконання?

Зазначені зауваження носять характер побажань і не знижують загальної

позитивної оцінки наукового дослідження.

Дисертаційна робота Земляної Юлії Анатоліївни на тему «Психологічна стабільність особистості в умовах невизначеності» є завершеною науковою працею. За актуальністю, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням отриманих результатів, обґрунтованістю наукових висновків, їх достовірністю, якістю оформлення відповідає вимогам нормативних актів щодо дисертацій, зокрема, «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 року № 44 зі змінами внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.2022 року та №502 від 19.05.2023 року, а її автор, Земляна Юлія Анатоліївна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 053 «Психологія».

Офіційний опонент:
дійсний член НАПН України,
доктор психологічних наук, професор,
Заслужений працівник освіти України,
заступник директора
з науково-дослідної роботи
та міжнародних зв'язків
Інституту психології
імені Г.С.Костюка НАПН України **Людмила КАРАМУШКА**

Власноручний підпис Карамушки Л.М.
ЗАТВЕРДЖУЮ
Вчений секретар
Інституту психології
імені Г.С. Костюка
НАПН України